

ก่อนจะอ่านแผ่นดิน

ก่อนอื่นจะขอเล่าต้นเหตุและสิ่งจูงใจที่จะนำมาสู่การสำรวจโบราณคดีในจังหวัดนครปฐม

ผมมีความสนใจเรื่องราวประวัติศาสตร์มาก่อนหน้านี้แล้ว ด้วยเป็นเพราะมีอาชีพทนายความมีโอกาสได้เดินทางไปบ้านลูกความในที่ต่างในจังหวัด จึงได้สอบถามเรื่องราวที่มีอยู่ในท้องถิ่น ถามถึงสิ่งของที่พบในพื้นที่ตามสถานที่ต่าง ๆ เมื่อปี 2534 ลูกความรายหนึ่งที่ บ้านทะเลบก ตำบลกระต๊อบ อำเภอกำแพงแสน ได้พาไปดูวัดอุโบราณที่พบในไร่ของนายชัช เป็นแจกันลูกปัด และลูกดินเผากลม และเล่าว่า นอกจากสิ่งของที่ให้นี้ ยังพบแผ่นทองคำมีอักษรเป็นภาษาจีน อยู่กับโครงกระดูก เหรียญเงินรูปหน้าคน ลักษณะหน้ายาว ทำให้ผมมีความสนใจเรื่องราวโบราณคดีมากขึ้น และได้ปฏิบัติเช่นนี้ในทุกแห่งที่มีโอกาสได้ไป

เมื่อประมาณเดือนตุลาคม 2543 เกิดกรณี ห้างสรรพสินค้าโลตัส ขออนุญาตก่อสร้างอาคารติดกับโบราณสถานวัดพระเมรุ ผมได้ออกมาคัดค้านการก่อสร้าง และมีโอกาสได้เขียนบทความในหนังสือพิมพ์ประชาชาติ หัวข่าวว่า “เหลียวหลังมองการพัฒนาเมืองนครปฐม” ประจำหน้า 5 ซึ่งขณะนั้นผมรู้ตัวเองว่า ความรู้เรื่องโบราณคดีในจังหวัดนครปฐม ผมมีอยู่น้อยมากไม่สามารถถ่ายทอดลงในหนังสืออย่างชัดเจนครบถ้วน ด้วยเหตุดังกล่าวผมจึงตั้งใจค้นคว้าหาความรู้จากหนังสือต่างๆ มากขึ้น และได้มีโอกาสร่วมทำงานวิจัยกับคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร มีอาจารย์สุวิดา ธรรมมณีนวศ์ เป็นหัวหน้างานชื่อกลุ่มทำงานว่า “นครปฐมศึกษา” แบ่งงานวิจัยออกเป็นหลายด้าน เช่น งานที่ผมได้เข้าร่วมชื่อว่า “โครงการศึกษาทวารวดี ในลุ่มลำน้ำบางแก้ว-บางแถม” เป็นการสืบค้นหาหลักฐานทางโบราณคดีในลุ่มลำน้ำบางแก้ว ที่ผ่านตัวเมืองโบราณนครปฐม แล้วไหลลงสู่แม่น้ำนครชัยศรี ส่วนลำน้ำบางแถม เป็นเส้นลำน้ำจากท่าผา-แม่น้ำแม่กลอง ไหลมารวมกับบางแก้ว ซึ่งลำน้ำทั้งสองสายเชื่อมโยงไปมาถึงกันได้

ก่อนที่จะมาร่วมทำงานวิจัยดังกล่าวมาผมเองได้สำรวจในพื้นที่อื่นมาบ้างแล้วเมื่อร่วมทำงานผมได้เข้ามาในฐานะองค์กรร่วมในนามว่า “กลุ่มศรีทวารวดี”

อ่านแผ่นดิน สืบค้นอารยธรรม

“นครปฐมศึกษา” เป็นชื่อกลุ่มผู้สนใจเรื่องราวต่างๆ ในภูมิภาคตะวันตก ประกอบด้วยนักวิชาการ พระสงฆ์ พ่อค้า ประชาชน นักศึกษา ข้าราชการ ฯลฯ ที่ได้รวมตัว-รวมทุนศึกษาค้นคว้าเรื่องราวต่างๆ ด้วยความหวังว่าจะประมวลความรู้ต่างๆ ให้สังคมได้เรียนรู้ โดยสุดท้ายจะแสดงผลไว้ที่ศูนย์ข้อมูลภูมิภาคตะวันตก สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

ในกลุ่มนี้มีงานต่างๆ เช่น โครงการข้าวหลามพระงาม, โครงการการพัฒนาตลาดนครปฐม ฯลฯ ปัจจุบันมี ผศ.สาธิต มณีวงศ์เป็นผู้ประสานงาน

ผมได้เล่าเรื่องความเป็นมาพอสมควรแล้วต่อไปนี้จะขอเล่าเรื่องการเดินทางไปสำรวจในส่วนต่างของจังหวัดนครปฐม และข้อมูลที่น่าสนใจ

ประมาณเดือนพฤษภาคม 2546 นับเป็นจุดเริ่มต้นอย่างจริงจังในการสำรวจหาข้อมูล ท่านสมณะมั่นแจ้ง พุทธชาโต แห่งสถานปฏิบัติธรรมปฐมอโศกได้ชักชวนผมเข้าไปสำรวจบริเวณที่ดินข้าง โรงเรียนหอเอก เมื่อไปถึงก็พบหลุมที่พวกท้าวตู่โบราณมาลักลอบขุดหาของ ในหลุมมีเศษอิฐและกระเบื้องจำนวนมาก ลักษณะเป็นโคกเนินดิน ทางด้านทิศเหนือพบเนินดิน

ได้ค้นหามีเศษภาชนะจำนวนมาก พบลูกปัด และเศษสัมฤทธิ์ เมื่อเข้าไปในบริเวณโรงเรียนหอเทพเศษกระเบื้องแตกจำนวนมากตามพื้นที่ที่มีการขุดดิน และเดินเลยโรงเรียนขึ้นไปทางทิศเหนืออีกเป็นสวนฝรั่ง ก็พบเศษกระเบื้องอีกเช่นกันแต่ที่แตกต่างก็คือมีจำนวนมาก ผมได้อาศัยคนงานก่อสร้างช่วยเก็บวัตถุที่พบในพื้นที่ก่อสร้าง และเดินสำรวจบริเวณนั้นเป็นเวลาต่อเนื่องร่วมปีเศษ ได้ข้อมูลและวัตถุโบราณสำคัญหลายอย่าง เช่น ตะคันดินเผา เหรียญเงินแม่พิมพ์และลูกแก้ว พบหลักฐานที่แสดงว่าเป็นพื้นที่เตาเผาภาชนะ พบกระเบื้องที่มีลายกดประทับ ปฏิมากรรมเล็กรูปสิงห์ และอิฐสร้างเจดีย์แสดงว่าน่าจะเป็นบริเวณวัดเก่า จากหลักฐานและข้อมูลเดิมเช่น บริเวณธนาคาร ธ.ก.ส. ที่เรียกว่าเนินหินเมื่อหลังสงครามโลก ก็มีการพบธรรมจักรจำนวนมากทำให้ผมคิดไปว่าหากทำได้จะสำรวจและเก็บข้อมูลให้เต็มพื้นที่เมืองโบราณจะทำให้เราเห็นชัดว่าบริเวณไหนเป็นศูนย์กลางของเมือง แต่ละพื้นที่มีบทบาทอย่างไร และจัดทำเป็นแผนที่ไว้เพื่อการศึกษาต่อไป

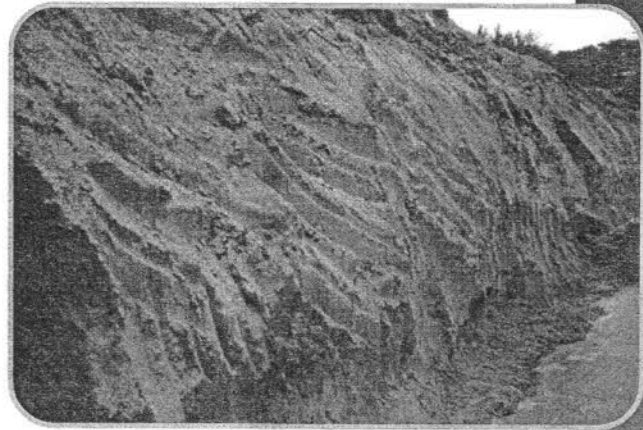
การขุดลอกดินบริเวณบ้านบางคาง คลองพระยาพาน

ภาพเจดีย์เก่าวัดสิงห์ เป็นศิลปะอยุธยา

ต่อมาผมก็ได้เดินทางไปสำรวจบริเวณวัดโคกพระเจดีย์ โดยดูจากรูปแผนที่ที่มีลักษณะเป็นเกาะมีน้ำล้อมรอบ เมื่อไปถึงขณะนั้นมีการขุดลอกคลองพบเศษกระเบื้องแตก กันจัน กระปุกใส่กระตูกสุโขทัย เศษเตาเชิงกราน ครกสมัยอยุธยา พิมพ์พระมีรูปลักษณะศิลปะศรีวิชัย จากเศษวัตถุที่พบมีทั้ง 3 สมัย คือ ทวารวดี สุโขทัย อยุธยา ในเมืองโบราณก็พบเช่นกัน ผมจึงตั้งคำถามว่าทวารวดีสิ้นไปจนไม่มีผู้คนสืบต่อกันมาเพราะแล้งหรือโรคระบาดนั้นจริงหรือจึงหันมาดูเมืองโบราณนครปฐมที่มีลักษณะเป็นคูคลองมีการขุดทางน้ำเข้ามาหล่อเลี้ยงเมืองหลายทาง ปรากฏหลักฐานดูจากภาพถ่ายทางอากาศปี 2495 พบร่องรอยการเปลี่ยนทางเดินของลำน้ำบางแก้วที่ผ่านเข้ามาในเมือง ถึง 3 วาระ จะเห็นว่าแต่เดิมน้ำหลักจะไหลคดเคี้ยวบริเวณป่าช้าใหม่และดินเขินลงทางน้ำจึงเปลี่ยนทางเดินใหม่มาข้างธนาคารกรุงไทย มาออกที่ซอย 3 ที่สุดเป็นแนวคลองเจดีย์บูชาปัจจุบัน ก็เป็นข้อมูลที่นำพิจารณา ในขณะสิ้นสุดสมัยทวารวดีสุโขทัยก็รุ่งเรืองขึ้นมาการสิ้นสุดสมัยทวารวดีอาจเกิดขึ้นจากการอพยพก็เป็นได้

ต่อมาผมได้ออกสำรวจอีกครั้งเมื่อเดือนเมษายน 2547 บริเวณลำน้ำบางแก้ว พบหลักฐานทั้ง 3 สมัย ที่ซากวัด โตนคร้าง วัดท่าตะขาม วัดร้างบางราโท คลองพระยาพาน ป่าผี พบไหสี่หูสมัยราชวงศ์ลี้ พุทธศตวรรษที่ 13-15 เจดีย์ วัดสิงห์ ศิลปอยุธยา วัดธรรมศาลา ซากกองอิฐทวาที หนองอ้อ บางคาง วัดหลวงประชานุระ ดึกแซก และวัดที่ตั้งอยู่บนลำน้ำบางแก้วพบว่า มีหลักฐานอยุธยาปรากฏอยู่มาก เป็นเรื่องที่น่าสนใจควรเก็บประวัติศาสตร์ในบริเวณนี้ ตามบันทึกพงศาวดารอยุธยาได้กล่าวถึงการตั้งเมือง นครชัยศรีให้ทราบบริเวณตรงไหนเป็นที่ตั้งของเมือง

ภาพแนวทรายแม่น้ำบริเวณใกล้คลองรางน้ำเค็ม ป่าช้าใหม่

นอกจากได้ข้อมูลทางโบราณคดีแล้วยังพบว่าใต้พื้นดินบริเวณโบราณสถานลึกประมาณ 4 เมตรมักพบซากพืชและสัตว์ทะเล เช่น เปลือกหอยแครง เปรียง หอยเม่น ก้ามปูเป็นหิน หินดาน ทำให้ผมตั้งข้อสงสัยว่าชุมชนทวารวดีอยู่ชายทะเลหรืออยู่บนทะเลโบราณ เมื่อประมาณต้นปี 2547 นักโบราณคดีท่านหนึ่งได้ตีพิมพ์บทความลงในหนังสือพิมพ์ว่า ศาสนาพุทธไม่ได้เผยแพร่มาที่นครปฐม น่าจะมาจากตอนดาเพชร พนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เพราะเป็นชุมชนประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่กว่านครปฐม ผมในฐานะลูกนครปฐมด้วยความรู้สึกท้องถิ่นนิยม บวกกับความศรัทธาในบิณฑบาตขององค์พระปฐมเจดีย์ มีความโกรธนิด ๆ จึงใช้ความโกรธเป็นแรงดันในการเดินทางหาหลักฐาน เพื่อมาหักล้างเหตุผลดังกล่าว แม้จะรู้ว่าเป็นความคิดโง่ๆ แต่ก็เป็นโชคที่ผมได้ตามหาข้อมูลที่ปรากฏอยู่ใน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์ พบว่าโบราณวัตถุก่อนประวัติศาสตร์ที่จัดแสดงได้มาจากบ่อทรายในอำเภอดอนตูม และเคยมีข่าวการพบต้นตะเคียนในบ่อดินทำให้ผมคิดไปว่าที่อำเภอดอนตูมน่าจะมีหลักฐานที่มีอายุเก่าแก่ให้เห็นบ้างผมจึงวางแผนที่ดู (เป็นแผนที่ทหารอายุ 90 กว่าปี) พบคำว่า “เมืองคูมร้าง” อ่านแล้วจึงออกเดินทางสำรวจ ถึงบริเวณดังกล่าวคือวัดดอนตูมปัจจุบันพบหลักฐานเป็นชุมชนสมัยทวารวดี และพื้นที่โดยรอบในอำเภอดอนตูม มีชุมชนสมัยทวารวดี และได้ไปดูบริเวณที่เรียกว่า “หัวถนน” มองสภาพตามภูมิประเทศเป็นที่ลุ่ม อาจเป็นไปได้ว่าเป็นฝายกั้นน้ำ หรือเขื่อน ที่มีความสัมพันธ์กับเมืองคูมร้าง

ที่สุดผมได้พบหลักฐานชิ้นสำคัญเป็นสัมฤทธิ์ดินตระกูลลงมโหระทึกตามเอกสารหนังสือชื่อว่า “Southeast Asian Archaeology 1990” และสัมฤทธิ์ชิ้นนี้นับเป็นชิ้นที่ 6 ของโลก ที่ค้นพบได้ ผมขออนุญาตที่จะไม่บอกว่าอยู่ที่ใคร แต่น่าดีใจท่านที่เป็นเจ้าของได้ให้คำมั่นกับผมว่า “ขอให้วัตถุชิ้นนี้เป็นสมบัติของคนนครปฐม” และประกาศว่า “มันเป็นสมบัติของชาติ” พวกค้าวัตถุโบราณให้ราคาไว้ถึงหนึ่งแสนบาท แต่ท่านก็ไม่ใจอ่อน ผมได้นำเรื่องไปปรึกษาอธิบดีกรมศิลปากรไว้แล้ว เจ้าของจะนำวัตถุโบราณชิ้นนี้ไปมอบให้ และจะนำมาเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์ จึงเป็นเรื่องน่าดีใจอีกครั้งที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์ จะได้ทำหน้าที่เก็บหลักฐานและข้อมูลสำคัญชิ้นนี้ไว้ และจะเป็นสมบัติของคนนครปฐมตลอดไป

ภาพโบราณวัตถุศิลปครองคน พบในบ่อทรายทุ่งพิชัย

อ่านแผ่นดิน สืบค้นอารยธรรม

นอกจากนี้เรายังมีหลักฐานชุมชนโบราณที่อยู่ใกล้เมืองนครปฐม ระยะทางไม่เกิน 7 กิโลเมตร คือชุมชนโคกพลับ ตำบลโพธิ์หัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นชุมชนชายทะเลมีเครื่องประดับเป็นกระดองเต่า และชุมชนโบราณห้วยขวาง ตำบลห้วยขวาง อำเภอเมือง และแหล่งโบราณคดีที่พบที่ตำบลทัพหลวง อำเภอเมือง เหล่านี้เป็นชุมชนที่เก่าแก่สืบเนื่องกันมาก่อนนครปฐมน่าจะเป็นเมืองที่สืบต่อมาจากชุมชนเก่าเหล่านี้ คงมีอายุไม่น้อยกว่าชุมชนที่ดอนตาเพชรแน่นอน

ที่เล่าให้ผู้อ่านได้ฟังทั้งหมดมานี้เป็นเรื่องที่น่าสนใจทั้งสิ้นความรู้และวัตถุหลักฐานนับว่าเป็นสมบัติของแผ่นดินที่สมควรที่เราจะช่วยกันเก็บขึ้นมาและใช้ประโยชน์ทางโบราณคดี หากปล่อยให้ไม่ลงมือทำอะไรในขณะที่บ้านเมืองกำลังขยาย กำลังเจริญเติบโตทับเมืองเก่าข้อมูลที่มีอยู่ก็จะสูญหายไปไม่สามารถประติดประต่อกันได้ ผมจะไม่ใช้วิธีตำหนิหน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยไม่ลงมือทำอะไรสักอย่าง ผมตั้งใจไว้ว่าจะใช้เวลาในการออกสำรวจโบราณคดีในจังหวัดอีกสัก 2 ปี แล้วจะเก็บรวบรวมความรู้ให้คนในรุ่นต่อไปได้ศึกษา และจะเป็นงานชิ้นหนึ่งที่ผมจะทำให้ไว้กับบ้านเกิด หากท่านผู้อ่านเห็นด้วยประสงค์จะให้การสนับสนุนผมก็มีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง โดยไม่มีเงื่อนไข